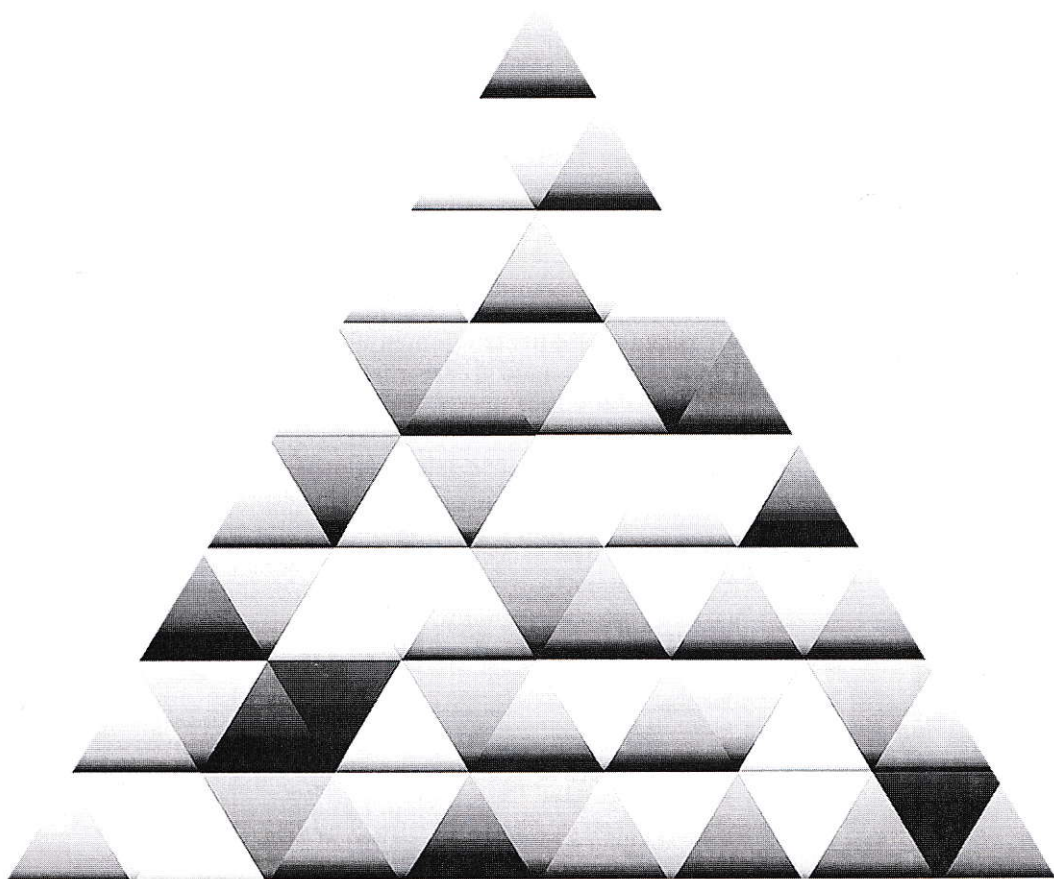

LIBRIS | we know books

REVISTA ROMÂNĂ DE DREPT PENAL AL AFACERILOR

1 | IANUARIE-IUNIE 2025

APARIȚIE SEMESTRIALĂ

cuprins

Abrevieri.....7

1. Editorial

DAN LUPAȘCU, DOMINIC POP: Acțiunea civilă în procesul penal (I).
Aspecte introductive. Constituirea ca parte civilă.....11

2. Noutăți legislative

AUGUSTIN ZĂBRĂUȚANU: Noutăți legislative.....51

3. Doctrină de actualitate

NOREL NEAGU: Despre aplicarea legii procesual penale în timp.....65

ALEXANDRU ȚĂGOREAN: Discrepanțe în aplicarea măsurilor AML/CFT
în domeniul jocurilor de noroc. O analiză comparativă între Normele ONPCSB
și Instrucțiunile ONJN.....83

4. Practică judiciară

CĂTĂLIN ONCESCU: Decizia nr. 45/2024 – Completul pentru dezlegarea
unor chestiuni de drept.....89

5. Jurisprudență CEDO și CJUE

NOREL NEAGU: Practica judiciară a Curții de Justiție a Uniunii Europene
în materie penală. Cauze înregistrate în anii 2021-2022 (I)102

6. Interviu numărului

Prof. univ. dr. Alexandru Boroi.....150

7. Recenzii, evenimente juridice, varia

MIHAI ADRIAN HOTCA: Recenzie.....159

1
editorial**Acțiunea civilă în procesul penal (I). Aspecte
introdutive. Constituirea ca parte civilă**

*Prof. univ. dr., av. Dan Lupașcu
Av. Dominic Pop*

Abstract

The civil action in criminal proceedings represents the set of procedural means provided by law for the protection of the subjective right violated by committing the crime that caused material and/or moral damage, as well as for ensuring the defence of the parties in the process from the aspect of the civil side.

Within this set of procedural means, joining the criminal proceedings as a civil party represents the legal instrument by which the injured party or his successors notify the judicial body (the prosecutor or, as the case may be, the court) and request the resolution, within the criminal proceeding, of the civil action whose object is to the tortious civil liability of the person/persons responsible, according to the civil law, for the damage caused by committing the act that is the subject of the criminal action.

Judicial bodies are required, on the one hand, to inform the injured party of the right to be a civil party in the criminal proceedings (providing complete information regarding the terms stipulated by the law and the penalty for non-compliance with them) and, on the other hand, to verify immediately if the manifestation of the will of those entitled to be a civil party complies with the requirements imposed by the law, pronouncing an ordinance or, as the case may be, a court order in this sense.

Keywords: civil action; criminal proceedings; joining the criminal proceedings as a civil party; terms; sanctions

Rezumat

Acțiunea civilă exercitată în procesul penal reprezintă ansamblul de mijloace procesuale prevăzute de lege pentru protecția dreptului subiectiv încălcat prin săvârșirea infracțiunii care a cauzat un prejudiciu material și/sau moral, precum și pentru asigurarea apărării părților în proces sub aspectul laturii civile.

În cadrul acestui întreg, constituirea ca parte civilă reprezintă instrumentul legal prin care persoana vătămată sau succesorii acesteia sesizează organul judiciar (procurorul sau, după caz, instanța de judecată) și solicită rezolvarea, în cadrul procesului penal, a acțiunii civile ce are ca obiect tragerea la răspundere civilă delictuală a persoanei/persoanelor responsabile, potrivit legii civile, pentru prejudiciul produs prin comiterea faptei care face obiectul acțiunii penale.

Organele judiciare au, pe de o parte, obligația de a aduce la cunoștința persoanei vătămate dreptul de a se constitui parte civilă în procesul penal (oferind informații complete privitoare la condițiile prevăzute de lege și sancțiunea nerespectării lor), iar, pe de altă parte, obligația verificării de îndată dacă manifestarea de voință a celor îndrituiți să se constituie parte civilă respectă cerințele impuse de lege, pronunțând o ordonanță sau, după caz, o încheiere în acest sens.

Cuvinte-cheie: acțiunea civilă; proces penal; constituirea ca parte civilă; condiții; sancțiuni

I. Aspecte introductive referitoare la acțiunea civilă

1. Noțiunea și elementele acțiunii civile

Potrivit art. 29 C. pr. civ., „Acțiunea civilă este ansamblul mijloacelor procesuale prevăzute de lege pentru protecția dreptului subiectiv pretins de către

una dintre părți sau a unei alte situații juridice, precum și pentru asigurarea apărării părților în proces”.

În legătură cu această definiție legală, regretatul profesor Viorel Mihai Ciobanu – principalul artizan al Codului de procedură civilă în vigoare – sublinia, cu deplină îndreptățire, că „*acțiunea civilă este o instituție complexă care nu se confundă (...) nici cu dreptul subiectiv și nici cu cererea de chemare în judecată*”¹. A argumentat în acest sens, pe de o parte, că există deosebiri între **dreptul subiectiv civil și acțiunea civilă**, privitoare la condițiile de existență, condițiile de exercițiu și obiectul lor, iar, pe de altă parte, că **cererea de chemare în judecată** – prin care se pune în mișcare acțiunea civilă – este doar **o formă de manifestare a acțiunii**, mai precis aceea prin care se declanșează procesul civil, fiind astfel investită instanța de judecată².

Pe lângă cererea de chemare în judecată, acțiunea civilă se manifestă și prin alte componente, cum ar fi cererea reconvențională, cererile de intervenție, excepțiile etc.³.

Dreptul subiectiv civil a fost definit în literatura de specialitate⁴ ca fiind posibilitatea recunoscută de legea civilă subiectului activ în temeiul căreia acesta poate – în limitele dreptului și moralei – să aibă o anumită conduită, pretinzând de la subiectul pasiv o conduită corespunzătoare (să dea, să facă ori să nu facă ceva) și să ceară, în caz de nevoie, concursul forței coercitive a statului.

Factorul de legătură dintre dreptul subiectiv civil și acțiunea civilă îl reprezintă „**dreptul la acțiune**”⁵, a cărui natură juridică este controversată în literatura de specialitate, fiind semnalate două teorii, respectiv **concepția monistă și concepția dualistă** asupra dreptului la acțiune⁶.

¹ V.M. Ciobanu, în V.M. Ciobanu, M. Nicolae (coord.), *Noul Cod de procedură civilă comentat și adnotat. Vol. I. Art. 1-526*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 108.

² *Idem*.

³ M. Tăbărcă, *Drept procesual civil. Vol. I. Teoria generală*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 156.

⁴ Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Casa de editură și presă „Șansa” S.R.L., București, 1993, p. 74.

⁵ V.M. Ciobanu, *op. cit.*, p. 108.

⁶ Pentru o analiză amplă a acestor orientări, a se vedea M. Nicolae, *Prescripția extinctivă*, Teză de doctorat, Ed. Rosetti, București, 2004, pp. 96-114.

Privitor la noțiunea „**drept la acțiune**” este de observat că, reglementând obiectul prescripției extinctive, Codul civil, în art. 2.500, se preocupă de „**dreptul material la acțiune**”, pe care îl califică, prin alin. (2), ca fiind „*dreptul de a constrânge o persoană, cu ajutorul forței publice, să execute o anumită prestație, să respecte o anumită situație juridică sau să suporte orice altă sancțiune civilă, după caz*”.

Pe lângă componenta de drept material (substanțial) – ce cade sub incidența legii civile –, dreptul la acțiune are și un constituent procesual – reglementat de legea procesuală.

Prin urmare, trebuie să se distingă între **dreptul material la acțiune** și **dreptul procesual la acțiune**, acesta din urmă fiind considerat că reprezintă **dreptul de acces la justiție** și „*constă în facultatea sau posibilitatea acesteia (n.n. – persoanei) de a sesiza instanța și de a solicita rezolvarea cauzei deduse judecării, adică de a pretinde judecătorului de a se pronunța asupra cererii sale, fără însă de a o și rezolva favorabil, chestiune care ține de fondul dreptului dedus judecării*”⁷.

În sens procesual, dreptul la acțiune presupune, pe lângă sesizarea instanței, dreptul de a solicita și administra probe, dreptul de a obține soluționarea cererii, dreptul de a exercita căile de atac, dreptul de a cere executarea silită etc.

Distincția între cele două accepțiuni ale dreptului la acțiune are nu doar semnificație teoretică, ci și consecințe practice importante, determinate de apartenența acestora la ramuri de drept diferite: dreptul civil – în cazul dreptului material la acțiune –, respectiv dreptul procesual civil – în situația dreptului procesual la acțiune. Spre pildă, art. 2.500 alin. (1) C. civ. prevede că se stinge prin prescripție dreptul material la acțiune, dacă nu a fost exercitat în termenul prevăzut de lege. Dreptul la acțiune în sens procesual nu are un termen de exercitare fixat prin lege, instanța fiind obligată, în condițiile art. 192 și urm. C. pr. civ., să înregistreze cererea de chemare în judecată și să o soluționeze. Evident, în ipoteza în care dreptul material la acțiune s-a stins prin împlinirea termenului defipt de lege, cererea va fi respinsă ca prescrisă.

Sfera de protecție a acțiunii cuprinde deopotrivă și „**alte situații juridice**”, adică acele cazuri în care, deși nu se poate pretinde că dreptul a fost încălcat, amenințat sau contestat, pentru ocrotirea acestora este necesară exercitarea

⁷ M. Nicolae, *op. cit.*, p. 114.

acțiunii, fiind date ca exemplu în acest sens cererile formulate în cadrul procedurii necontencioase, acțiunea de partajare în timpul căsătoriei a bunurilor comune, acțiunea de divorț etc.⁸.

În fine, potrivit **art. 29 C. pr. civ.**, ansamblul mijloacelor procesuale ce dau conținut acțiunii civile le include și pe cele menite să asigure **apărarea părților** în proces. Folosind pluralul, textul de lege în discuție are în vedere toate părțile, indiferent de poziția procesuală a acestora – reclamant, pârât, intervenient.

Deși legea nu folosește această noțiune, pentru pârât, spre exemplu, investirea instanței cu cererea de chemare în judecată a reclamantului îi conferă dreptul la „**contraacțiune**”, adică de a se apăra față de pretențiile părții adverse.

Aceste apărări, potrivit art. 31 C. pr. civ., pot fi **de fond** sau **procedurale**⁹.

Apărățile de fond vizează fondul raportului juridic litigios și urmăresc respingerea cererii reclamantului, ca neîntemeiată. Ele pot fi **apărări în fapt** (spre pildă, când pârâtul contestă pretenția reclamantului, susținând că aceasta este neîntemeiată întrucât nu datorează nimic ori că datoria a fost achitată etc.) sau **apărări în drept** (cum ar fi: „obiectul imoral sau ilicit, cauză ilegală sau inexistentă, remiterea de datorie, compensația legală, confuziunea etc.”¹⁰).

Apărățile procedurale nu vizează fondul raportului juridic litigios, ci unele **neregularități procedurale** valorificabile prin invocarea de **excepții procesuale**.

Codul de procedură civilă, prin art. 245, definește astfel **excepția procesuală**: „*Excepția procesuală este mijlocul prin care, în condițiile legii, partea interesată, procurorul sau instanța invocă, fără să pună în discuție fondul dreptului, neregularități procedurale privitoare la compunerea completului sau constituirea instanței, competența instanței ori la procedura de judecată sau lipsuri referitoare la dreptul la acțiune urmărind, după caz, declinarea competenței, amânarea judecății, refacerea unor acte ori anularea, respingerea sau perimarea cererii*”.

Din această noțiune legală rezultă că obiectul excepției poate viza fie **chestiuni de procedură**, caz în care suntem în prezența unei **excepții de procedură**, fie **lipsuri referitoare la dreptul la acțiune**, ce conturează **excepțiile de fond**, care

⁸ M. Tăbârcă, *Drept procesual civil, op. cit.*, p. 159, nota nr. 227.

⁹ Pentru o analiză amplă în această materie, a se vedea: I. Deleanu, *Considerații cu privire la excepțiile procesuale în contextul prevederilor Proiectului Noului Cod de procedură civilă*, în *Revista română de drept privat* nr. 4/2009, pp. 31-33, *apud* M. Tăbârcă, *Drept procesual civil, op. cit.*, p. 259.

¹⁰ V.M. Ciobanu, *op. cit.*, p. 113.

însă nu se confundă cu **apărările de fond**, de vreme ce, potrivit textului de lege reprodus mai sus, prin excepția procesuală nu se pune în discuție fondul dreptului.

În doctrină¹¹ se arată că „*Sunt excepții de procedură excepția incompatibilității, excepția de necompetență, excepția lipsei procedurii de citare, excepția lipsei dovezii calității de reprezentant, excepția litispendenței, a conexității, excepția de perimare*”, iar în categoria excepțiilor de fond se includ: „*excepția de prematuritate, excepția lipsei de interes, excepția lipsei calității sau capacității procesuale, excepția prescripției dreptului de a obține condamnarea pârâtului, excepția autorității de lucru judecat, excepția privind caracterul subsidiar al acțiunii în constatare față de acțiunea în realizare, excepția lipsei procedurii prealabile, excepția inadmisibilității apelului sau recursului împotriva unei hotărâri definitive, excepția imunității de jurisdicție*”.

Legea procesual civilă¹² împarte excepțiile în **absolute** (când se invocă încălcarea unor norme de ordine publică – spre pildă: compunerea sau constituirea instanței; competența, cu excepțiile prevăzute de lege; normele care instituie principiile fundamentale ale procesului civil; condițiile de exercitare a acțiunii civile etc.) și **relative** (când se invocă încălcarea unor norme care ocrotesc cu precădere interesele părților). Această dividere a excepțiilor prezintă interes sub aspectul regimului diferit de invocare¹³, în sensul că excepțiile absolute pot fi invocate de părți, de instanță și de procuror (dacă participă la judecată), în principiu, în orice stare a procesului, iar cele relative pot fi invocate de partea care justifică un interes, cel mai târziu la primul termen de judecată după săvârșirea neregularității procedurale, în etapa cercetării procesului și înainte de a se pune concluzii în fond.

Art. 248 C. pr. civ. stabilește procedura de soluționare a excepțiilor, instituind următoarele reguli:

1) Instanța este obligată să se pronunțe mai întâi asupra excepțiilor de procedură și a excepțiilor de fond care fac inutilă, total sau parțial, administrarea de probe ori, după caz, cercetarea în fond a cauzei;

¹¹ V.M. Ciobanu, *op. cit.*, pp. 642-643.

¹² Art. 246 C. pr. civ.

¹³ Art. 247 C. pr. civ.

2) De regulă, instanța este obligată să se pronunțe de îndată asupra excepției invocate, putând însă să amâne judecata și să fixeze un termen scurt pentru soluționarea excepției;

3) Instanța va putea uni excepțiile invocate cu administrarea probelor, respectiv cu fondul cauzei doar în situația în care pentru judecarea excepțiilor este necesar să se administreze aceleași probe ca și pentru finalizarea etapei cercetării procesului sau, după caz, pentru soluționarea fondului;

4) În ipoteza invocării simultane a mai multor excepții, instanța va stabili ordinea de soluționare a acestora în raport cu efectele pe care acestea le produc;

5) Dacă legea nu dispune altfel, încheierea prin care excepția a fost respinsă și cea prin care excepția a fost admisă, însă instanța a rămas în continuare investită, sunt **încheieri interlocutorii** ce pot fi atacate numai odată cu fondul cauzei.

Mijloacele de apărare nu aparțin doar pârâtului, ci și reclamantului, precum și, după caz, intervenientului, în raport cu reacția procesuală a părții adverse.

Fiind o formă de manifestare a acțiunii, orice mijloc de apărare trebuie să îndeplinească, în mod corespunzător, condițiile de exercitare a acțiunii civile (capacitate procesuală, calitate procesuală, formularea unei pretenții, justificarea unui interes).

În privința **structurii** sale, acțiunea civilă presupune existența a **trei elemente**¹⁴: **părțile** (adică persoanele fizice și/sau juridice între care există raportul juridic dedus judecății sau alte persoane sau organe cărora legea le conferă legitimitate procesuală activă sau pasivă), **obiectul** (ce rezidă în protecția dreptului subiectiv sau a unei alte situații juridice, care se concretizează în funcție de mijlocul procesual folosit, astfel că: în cazul cererii de chemare în judecată, obiectul îl reprezintă pretenția reclamantului; în situația excepțiilor procesuale, obiectul este diferit, în raport cu excepția invocată; în cazul căilor de atac, obiectul vizează, după caz, schimbarea, anularea sau casarea hotărârii judecătorești atacate etc.) și **cauza** (adică scopul urmărit de cel care pretinde sau, după caz, se apără în justiție).

¹⁴ Pentru dezvoltări, a se vedea I. Stoenescu, S. Zilberstein, *Drept procesual civil. Teoria generală*, ed. a II-a, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1983, p. 236.

2. Condițiile de exercitare a acțiunii civile

Reglementând condițiile de exercitare a acțiunii civile, **art. 32 alin. (1) C. pr. civ.** prevede, **în primul rând, cerința capacității procesuale**, formată din **capacitate procesuală de folosință și capacitate procesuală de exercițiu**.

Capacitatea procesuală de folosință reprezintă aptitudinea persoanei de a avea drepturi și de a-și asuma obligații în proces; altfel spus, **este reflexul în plan procesual al capacității de folosință**.

În **cazul persoanei fizice**, capacitatea de folosință se dobândește la naștere și dispare odată cu moartea (moarte constatată fizic ori declarată judecătorește). Cu toate acestea, potrivit art. 36 C. civ., drepturile copilului sunt recunoscute de la concepțiune, însă numai dacă el se naște viu, situație în care se poate vorbi despre **capacitate de folosință anticipată**. Totodată, există anumite **limitări ale capacității de folosință** a persoanei fizice¹⁵, instituite prin dispoziții speciale, împărțite în **incapacități de folosință cu caracter de sancțiune** (cum ar fi, spre exemplu, nedemnitățile de drept de a moșteni, prevăzută de art. 958 C. civ.; decăderea din exercițiul drepturilor părintești, reglementată de art. 508 și urm. C. civ. etc.) și **incapacități de folosință cu caracter de protecție** (cum ar fi, spre pildă, incapacitățile de a cumpăra, reglementate de art. 1.653 și art. 1.654 C. civ., incapacitățile de a vinde, prevăzute de art. 1.655 C. civ. etc.). **Pe tărâm procesual, îngrădirile capacității de folosință semnifică existența incapacităților procesuale de folosință**¹⁶.

În **cazul persoanelor juridice**, **dobândirea capacității de folosință** se stabilește în mod diferit, după cum sunt supuse sau nu înregistrării.

În **ipoteza necesității înregistrării**¹⁷ (definită normativ drept înscriere, înmatriculare sau, după caz, orice altă formalitate de publicitate prevăzută de lege, făcută în scopul dobândirii personalității juridice sau, după caz, al luării în evidență a persoanelor juridice înființate), capacitatea de folosință se dobândește, în principiu, de la data înregistrării [art. 205 alin. (1) C. civ.]. Și de această dată

¹⁵ T. Țiclea, în M. Uliescu (coord.), *Noul Cod civil. Studii și comentarii. Volumul I. Cartea I și Cartea a II-a (art. 1-534)*, Ed. Universul Juridic, București, 2012, pp. 188-189.

¹⁶ În același sens: M. Tăbărcă, *Drept procesual civil, op. cit.*, p. 165.

¹⁷ Cu privire la înregistrarea persoanei juridice, a se vedea Gh. Buta, în M. Uliescu (coord.), *Noul Cod civil, op. cit.*, pp. 451-453.